

A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJA MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETI POLITIKÁJA CSONGRÁD MEGYÉBEN (1948—1953)

Írta: FÓRIZS SÁNDOR

Az MDP agrárpolitikája 1948—56-ig terjedő korszakban ellentmondásosan alakult. E tanulmány az útkeresés időszakában, egy nagyobb dolgozat részeként, 1948-tól 1953-ig vizsgálja a tsz mozgalom fejlődését, amikor a mezőgazdaság problémái kiéleződtek, ezért általában negatív képet kapunk.

Az MDP II. kongresszusa 1951 februárjában, a tsz-ek fejlesztése szempontjából, a változatlan gazdaságpolitika fenntartása mellett, két periódusra osztja a korszakot azzal, hogy a II. kongresszusig III. típusú tsz-ek szerveződtek, utána pedig majdnem kizárólag I. típusúak. Az 1948—51-ig kialakult és a gyakorlatban realizálódott szövetkezeti politikában bizonyos módosulás következett be, de csak a szövetkezetek szervezésének típusait illetően az agrárpolitika változatlan maradt.

Az MDP mezőgazdasági szövetkezeti politikájának kialakulása

Az MDP agrárpolitikája alapjává az MKP Politikai Bizottságának 1948. április 22-én megjelent — A párt szövetkezeti irányelveiről, — szóló határozat vált, annak megvalósítását és továbbfejlesztését jelentette.

Ez a határozat már a mezőgazdasági politika legfőbb céljaként a termelőszövetkezeti mozgalom kifejlesztését jelölte meg. Megállapítása szerint, a burzsoáziának az államhatalomból való kiszorításával, az államosításokkal, megteremtődtek a gazdasági és politikai feltételek a mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez. A termelőszövetkezetek általános szervezésének a feltételei — a határozat szerint — azonban még nincsenek meg. Ezért a határozat első lépésként a beszerző, értékesítő és fogyasztási szövetkezetek szervezését hangsúlyozta. A termelőszövetkezetek általános szervezéséhez a feltételeket a meglevő alapvető gazdasági és politikai feltételek mellett, az alacsonyabb típusú szövetkezeti mozgalom kibontakoztatásával kívánta elérni.

A határozat legfőbb feladatnak tekintette az értékesítő és fogyasztási szövetkezetek átszervezését, a párt befolyásának kiépítését és a szövetkezeti mozgalom kiterjesztését az egész parasztságra. A határozat szerint elsősorban ezek az alacsonyabb formák alkalmasak a parasztság nagy tömegeinek a szövetkezetekbe való bevonására, a mozgalom megkedveltetésére.

A termelőszövetkezeti mozgalom elindulása szempontjából döntő jelentőségű a határozatnak az a része, mely kimondta a mezőgazdasági munkások bérlőszövetkezeti mozgalmának a megszervezését. A bérlőszövetkezetek részére igénybe kívánta venni a kulákok által bérbeadott földeket és az agrárproletáriátusra támaszkodva megkezdeni a mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezését. [1]

Ennek a mozgalomnak kettős célja volt, egyrészt a mezőgazdasági munkások

fejlett kollektivitását felhasználva minta termelőszövetkezetek létrehozása, másrészt a falusi kizsákmányoló kulákság erejének gyengítése, földjei jelentős részének igénybevételével.

Az új falusi politika irányelveit Gerő Ernő ismertette a párt első országos szövetkezeti konferenciáján 1948. július 10-én. Az áprilisi határozattal szemben, mely elsősorban a fogyasztási és értékesítési szövetkezetek szervezésével foglalkozott, a beszámoló a termelőszövetkezeti mozgalom alapelveit ismertette, a fogyasztási és értékesítő szövetkezetek szerepének hangsúlyozása mellett. Az önkéntességen alapuló termelőszövetkezeti mozgalom létrehozását tűzte ki célul, a fokozatosság betartásával, állami támogatás biztosításával. Az áruforgalmat lebonyolító szövetkezetek rendeltetését, a szövetkezeti mozgalom megkedveltetésében jelölte meg. A szövetkezeti mozgalomban a kapitalista fejlődést tekintette fő veszélynek. Felhívta a figyelmet a szekta szellem veszélyére is, melynek jelentkezését a középparasztnak a földművesszövetkezetből való kizárásában és a fokozatosság mellőzésében látta. A beszámoló állásfoglalása szerint még nincsenek meg a feltételei a mezőgazdaságban a termelőszövetkezeti mozgalom általános elterjedésének. [2]

A Gerő Ernő által körvonalazott program egésze megfelelt a marxista—leninista párt szövetkezeti politikájának, a munkásosztály és az egész nép érdekeinek. Tartalmazta a lenini szövetkezeti elveket, hangsúlyozta az önkéntesség és fokozatosság betartásának szükségességét, az állami támogatás fontosságát. Helyesen állapította meg a jobboldali és szektás veszély elleni harc szükségességét a szövetkezeti mozgalom szervezése során.

Augusztus 20-án az új kenyér ünnepén mondott kecskeméti beszédében jelentette be Rákosi Mátyás az ország lakosságának a párt új mezőgazdasági politikáját. Előadásában általánosságban beszélt a szövetkezeti mozgalom szükségességéről. Határozottan leszögezte, hogy két út áll a magyar parasztság előtt. Az egyik út a megszokott egyéni gazdálkodás, melyen a népi demokrácia nem mehet tovább. A másik a szövetkezeti gazdálkodás útja, melyet a magyar demokrácia minden erejével támogat. A mezőgazdaság fejlődésének egyetlen útja a szövetkezeti út jelentette ki. Közölte a föld adásvételének megszüntetését, a mezőgazdasági gépállományok gyors ütemű kiépítésének tervét. [3]

A kecskeméti beszéd után megkezdődött a beszerző és értékesítő szövetkezetek átszervezése és egységesítése. Ezzel párhuzamosan bérlőszövetkezetek formájában elindította a párt a termelőszövetkezeti mozgalmat is, mely jelentős fordulat alapjává vált a mezőgazdasági politikában.

Az MDP Központi Vezetősége 1948. november 27-i ülésén véglegesen jóváhagyták a mezőgazdasági szövetkezetpolitika alapelveit. A termelőszövetkezeti mozgalom 3—4 év alatti győzelmét tűzték ki célként, a mezőgazdaságban. [4]

A kialakuló termelőszövetkezeti mozgalom alaptípusává a bérlőszövetkezetekből alakult III. típusú legfejlettebb szövetkezet vált, melyből 1948 végén Csongrád megyében már 42 működött.

A szövetkezeti mozgalom kibontakozása Csongrád megyében

Az országos szövetkezeti konferencia után Csongrád megyében, augusztus 29-én tartották meg a Megyei Pártbizottság által összehívott első szövetkezeti konferenciát. Az értekezlet programjában szerepelt a megyében levő fogyasztási, értékesítő és egyéb szövetkezetek újjászervezése, a párt befolyásának biztosítása a szövetkezetek vezetésben, a mozgalom kiszélesítése és ahol lehetséges a szövetkezetek

termelési tagozatának kiépítése. A konferencián még hangoztatták Gerő Ernő szavait, melyet az országos szövetkezeti konferencián mondott: „Azonban még nálunk nincsenek meg annak a feltételei, hogy általánosan elterjedjenek a mezőgazdaságban a termelőszövetkezetek.”

A konferencia megállapítása szerint a párt politikájának előterében a fejlődés jelenlegi fejlődési szakaszában a szövetkezeti mozgalom áll. Ez a megállapítás elsősorban a fogyasztási és értékesítő szövetkezetekre vonatkozott, a termelőszövetkezetek szervezésével nem foglalkoztak. Megalakították a megyei szövetkezeti aktívát és szövetkezeti felelőst választottak.

Csongrád megyében 1948 őszén, a szövetkezeti konferencia megállapítása szerint 89 szövetkezet működött; 17 földművesszövetkezet, 7 hangyaszövetkezet, 6 tejszövetkezet, 7 hitelszövetkezet, 17 ipari szövetkezet és 37 egyéb szövetkezet. A szövetkezetek közül csak néhány folytatott termelő munkát és ezek is bér munkásokkal dolgoztattak, a tagság a termelésben közvetlenül nem vett részt. A csongrádi és szentesi földművesszövetkezet foglalkozott termelő tevékenységgel, konyhakertésszettel, legelőgazdálkodással, bérszántással és bércepléssel. A szövetkezetek általában kereskedelmi tevékenységet végeztek. Vezetőik jobbmódú kispolgárokból és a gazdag parasztságból kerültek ki, az MDP helyi szervezeteivel kapcsolatot nem tartottak. A vezetőségekben reakciós, szocialistaellenes szellem uralkodott, a tagságot a szövetkezetek tevékenységébe nem vonták be.

A megyei szövetkezeti felelős irányításával a helyi pártszervezetek javaslatai alapján, 1948 őszén megtörtént a szövetkezetek vezetőségének újjáválasztása. Ennek eredményeként a vezető szervek összetétele radikálisan megváltozott, és az újjáválasztott vezetőségekben maximálisan biztosították a párt befolyását. A szövetkezetek régi vezetőségében az MDP-nek alig volt képviselője és csak egy-egy nő foglalt helyet az igazgatóságokban, valamint a felügyelő bizottságokban. Az újjáválasztott szövetkezeti vezetők többségükben a dolgozó parasztság soraiból kerültek ki. A 112 megválasztott vezetőségi tag 95 %-a volt paraszti foglalkozású és több mint 25 %-a nő. Az új vezetőségek tagjainak túlnyomó többsége, 91 fő az MDP tagjainak sorából került ki. A 70 tagot számláló felügyelő bizottságoknak 91 %-a volt paraszti foglalkozású, 62 az MDP tagja és 18 nő. [5]

A szövetkezetek demokratizálása a megyében, a zárszámadó közgyűléseken minden szinten megtörtént. A párt jelöltjeit a tagság egyhangúlag elfogadta és megválasztotta a vezetőségekbe. A falusi burzsoázia és kispolgárság, akik eddig a szövetkezetekből jelentős jövedelemre tettek szert, minden ellenállási kísérlet nélkül átengedték helyüket.

A megyei szövetkezeti konferencia határozata szerint a párt a földművesszövetkezeteket jelölte ki a fő szövetkezeti formának, mely alkalmas a parasztság nagy tömegeinek befogadására és későbbi termelési feladatok elvégzésére. Ezért az összes többi szövetkezeteket a földművesszövetkezetekbe olvasztották bele. A megyei szövetkezeti felelős tagja lett a Megyei Pártbizottságnak, a szövetkezeti munka irányítására 4 tagú bizottságot szerveztek és minden járásba is kineveztek egy-egy szövetkezeti megbízottat.

A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása azonban nem a földművesszövetkezeteken keresztül következett be. Az átszervezéssel párhuzamosan, részben azt megelőzve, megindult a földbérlet-szövetkezetek szervezése a földművesszövetkezetek keretein kívül. Ezekből a földbérlet-szövetkezetekből alakultak ki az első termelőszövetkezetek.

A földbérlet-szövetkezetek szervezésére a mezőgazdasági ingatlanok használatáról szóló törvény megjelentése adott lehetőséget, mely a megyében 1948. augusztus

tus 27-től került végrehajtásra. Tehát a földművesszövetkezeti mozgalom átszervezésének megindulását néhány nappal megelőzte. A rendelkezés lehetővé tette a kulákgazdaságok bérbeadott földjeinek az igénybevételét kényszerbérlet formájában, agrárproletárok számára. A bérlet odaítélésénél a rendelet előnybe részesítette a bérlőszövetkezeteket. [6]

Az igénybe vehető földterület összeírására községi földbérlő bizottságok alakultak. A bizottságok tagjai; a község jegyzője, UFOSZ, FÉKOSZ, földbérlőszövetkezet és földművesszövetkezet egy-egy küldötte. A bizottságban a juttatásnál javaslattevői joggal a FÉKOSZ rendelkezett.

A nagy haszonbérletek igénybevételéről szóló rendelkezés Csongrád megyében jelentős földterületeket adott a mezőgazdasági munkásság kezébe, melynek többségét szövetkezeti formában művelték meg. Az igénybe vett bérleteken 1948. október—novemberében 42 termelőszövetkezeti csoport (tszcs) alakult és kapott működési engedélyt. A megalakult tszcs-ok 10 258 kh területen, 859 taggal jöttek létre, családtagjaikkal együtt 2736 személy tartozott hozzájuk. A szövetkezeti tagság a megye lakosságának (411 000) mintegy 0,6 %-át jelentette, területük a megye szántóterületének (531 962 kh) mintegy 2 %-át tette ki. Egy szövetkezeti tagra a megalakulás után átlagban 12 kh terület jutott. Tehát már a szövetkezetek megalakulásakor egészségtelenül alakult a tagság és a megművelendő földterület aránya. A tszcs-oknak majdnem fele, 19 alakult Hódmezővásárhelyen, és 9 Szentesen. Az engedélyezett csoportokon kívül még 68 helyen indult szervezkedés a megyében. Az igénybe vett nagybérletekből egyéni juttatásban részesült 650 igénylő. Az összes bejelentett bérlet területe 52 609 kh-t tett ki, a megye szántóterületének közel 10 %-át. Ebből igénybe vettek 16 786 kh-t, a szántóterület 3 %-át, melyre 7866 kérelem érkezett, ezért az igényeket nem lehetett kielégíteni. Az igénylők magas számát indokolja az is, hogy az 1945-ös földosztáskor a megyében a kevés számú kiosztható nagybirtok miatt 8000 igénylő nem kapott földet. Különösen jelentős agrárproletár réteg maradt a földosztás után a szentesi és hódmezővásárhelyi járásban, ahol a földek túlnyomó része a gazdag parasztság kezében összpontosult és a földosztó törvény értelmében nem lehetett igénybe venni. [7]

Az első tszcs-ok megalakítása az állam által igénybe vett kulákföldeken megkönnyítette azok szervezését. Az agrárproletárok örömmel fogadták a bérlőszövetkezetek létesítését, mert így munkához és földhöz jutottak. Ebben az időben a megyében még általános volt körükben a munkanélküliség. Megnehezítette azonban a szervezésnek ez a formája a szövetkezetekben az eredményes nagyüzemi gazdálkodást. A nagybérleteket az igénylők minden gazdasági felszerelés nélkül kapták meg, állatállománnyal sem rendelkeztek. A szakemberek és nagyüzemi termelési tapasztalatok hiánya is nehezítette a gazdaságos termelés megszervezését. A kormány segítette ugyan a tszcs-okat vetőmaggal, törzsállatállomány juttatásával, gazdasági felszereléssel, élelmiszer és pénzsegély adományozásával.

Sándorfalva I. számú tszcs-ja 350 kh területtel rendelkezett, a csoportban 42 tag dolgozott, akik közül csak kettő rendelkezett földterülettel, a többi nincstelen agrárproletárként lépett be. 1949 első feléig a következő állami támogatást kapták: [8]

Sertésöl építésre:	10 000 Ft
Kocsira, lószerszáma:	3850 Ft
Takarmányvásárlásra	984 Ft
Kézipénztár részére	500 Ft
Havi előleg a tagoknak:	4000 Ft
Összesen:	19 334 Ft

Természetbeni juttatás:

200 db sertés	150 q árpa	125 q korpa	35 q kenyér
2 db ló	125 q olajpogácsa	30 q pétisó	50 kg t. mész
2 db permetező	150 q kukorica	50 kg só	

Az állam biztosította a szövetkezet teljes vetőmag készletét is. Hasonló támogatásban részesült valamennyi tszcs a megyében. Az állami támogatás azonban nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy a szövetkezetek gazdálkodása példamutatóvá váljék a parasztság számára.

A tsz mozgalom fejlődése Csongrád megyében az MDP II. kongresszusáig

Az 1949. évben a Megyei Pártbizottság az MDP Központi Vezetőségének irányvonala alapján, a tsz-ek számszerű fejlesztését tartotta legfőbb céljának. Területüket 3—4-szeresére kívánta emelni és minden tsz területét legalább 400 kh-ra növelni. A fő súlyt a III. típusú legfejlettebb tszcs-ok megerősítésére, számszerű fejlesztésére kívánta helyezni. Megjegyezték azonban, hogy nem szabad a III. típusút kötelezővé tenni, mert az I. és II. típusú csoportok az előiskolát jelentik a parasztság számára. Ugyanakkor tervbe vették a tsz tagok háztáji gazdaságának 1 kh-ról 1/2 kh-ra való csökkentését. [9]

A tsz-ek megszilárdítását a pártbizottság elsősorban politikai kérdésnek tekintette. Ennek érdekében a legfontosabb feladatnak tartotta a pártszervezetek létrehozását, megfelelő politikai és gazdasági vezetés biztosítását. A tsz mozgalom fejlesztése és a mezőgazdasági munkák időben való elvégzése legfőbb eszközének a szervezést, a tömegagitációt, a politikai felvilágosító munkát és az osztályellenség elleni harcot tartották. Vasárnaponként hatalmas agitációs kampányokat szerveztek, melyre mozgósítottak mindenkit, akit csak lehetett. [10]

Az agitációs munka valóságos népmozgalommá vált. Az a lelkesedés, mellyel ebben a tevékenységben a lakosság különböző rétegei részt vettek, a gyakori ismétlődés, a gyors eredmények elmaradása és a parasztság hangulatának változása miatt fokozatosan csökkent.

A párt gazdaságpolitikájában a tsz-ek jövedelmezőségének kérdése, a gazdálkodás ellentmondásainak feltárása háttérbe szorult. A szövetkezetekről a nagyzemai gadálkodás előnyeit ismertetve, mellőzve a gyakorlati példákat, mindig pozitív jellemzést adtak. A gazdasági nehézségeket pedig mindig szubjektív tényezőkkel magyarázták, szerveztlenséggel, a szakképzettség hiányával, a felvilágosító munka elégtelenségével és leggyakrabban az osztályellenség aknamunkájával.

A tsz-ek területe és taglétszáma az 1949. év folyamán kétszeresére emelkedett. A tagság létszámának emelkedésére bizonyos hatással volt az őszi tagosítás is. 1950 februárjára a megyében 62 tsz működött.

A Csongrád megyei tsz-ek adatai 1950 februárjában [11]

A termelőszövetkezetek területe:	21 718 kh
A szövetkezeti tagság létszáma:	2068 fő
A tagság összetétele — agrárproletár:	1100 fő — 53 %
kisparaszt:	773 fő — 38 %
középparaszt:	185 fő — 9 %

A tsz tagság többsége változatlanul az agrárproletárok közül került ki, 1/3-a főleg az újgazdák sorából származó kisparaszt. A tsz-ekbe lépett középparasztság részaránya még a 10 %-ot sem érte el, jelentős részük szintén az újgazdák közül szár-

mazott. A családok túlnyomó többségéből csak a családfenntartó dolgozott a gazdaságban, mindössze 217 tagnak vett részt a felesége vagy gyermeke a munkában. A tagok száma tehát alig 10 %-kal haladta meg a családok számát. A gazdasági év folyamán a tsz-ek tagságuk közvetlen szükségleteinek kielégítésére 417 532 Ft segítyt kaptak az államtól, melyből egy tsz tagra átlagosan 200 Ft jutott. Hitelbe kaptak 4090 q műtrágyát, ezzel műtrágya felhasználásuk megközelítette kh-ként a 20 kg-ot, ami meghaladta az országos átlagot.

A Földművelésügyi Minisztérium 1949-ben az igénylések alapján 39 Csongrád megyei tsz számára engedélyezett hitelt. A hitel nagyobb része az állatállomány növelését és a hiányos felszerelés kiegészítését szolgálta, csak kisebb részét nyújtották építkezésekre. A 2 227 377 Ft összegű hitel a következő tételeket tartalmazta: [12]

Igáslóra:	18 tsz-nek	35 db	115 000 Ft
Szarvasmarhára:	22 tsz-nek	310 db	930 000 Ft
Sertésre:	24 tsz-nek	443 db	443 000 Ft
Juhra:	8 tsz-nek	1023 db	312 500 Ft
Lótakarmányra:	13 tsz-nek	—	12 348 Ft
Sertéstakarmányra:	7 tsz-nek	—	6757 Ft
Szarvasmarhatakarmányra:	2 tsz-nek	—	33 367 Ft
Építési hitel:	22 tsz-nek	—	122 200 Ft
Lószerszáma:	17 tsz-nek	17 db	20 840 Ft
Kocsira:	16 tsz-nek	16 db	16 340 Ft
Kisgépekre:	11 tsz-nek	—	133 673 Ft
Kenyérfejadagra:	10 tsz-nek	—	57 358 Ft

Az építési hitelből 12 tsz-ben készítettek takarmánytároló silót 1220 m³ nagyságban, egy tsz-ben pedig trágyatelep épült. Ezen kívül hizlalásra kapott 9 tsz 700 db sertést, 3 tsz 140 db szarvasmarhát, 2 tsz pedig 805 db baromfit.

A tsz-ek megalakulásuktól kezdve munkaerőhiánnyal küzdöttek. Nehezítette helyzetüket az alapvető gazdasági felszerelések és a nagyüzemi gazdálkodás számára szükséges megfelelő épületek hiánya. Tapasztalt szakemberekkel sem rendelkeztek a nagyüzemi gazdálkodás megszervezéséhez. Az anyagi érdekeltség mellőzése pedig akadályozta a munkafegyelem megszilárdítását. Mindezeket figyelembe véve nyilvánvalóvá válnak a mintaszerű gazdálkodás nehézségei. A szövetkezetek munkájuk hatékonyságát tekintve, nem válhattak a nagyüzemi gazdálkodás vonzó központjaivá. Nem változtatott a helyzeten a párt által szervezett társadalmi munkások segítsége sem, mert ennek a munkának a hatékonysága is igen alacsony szinten állt.

Különösen a kapásnövények megművelésében volt tapasztalható általános lemaradás, gyakran csak a sorközőket művelték meg gépi erővel, a kézi kapálás teljesen elmaradt. Egy-egy tsz tagra tetemes megművelendő terület jutott, gyakran ez elérte a 10—15 kh-at. A helyzet ennél súlyosabbnak bizonyult, mert a növénytermelésben általában csak a tagság fele dolgozott, így reájuk gyakran 20—30 kh megművelése várt. A gépesítés alacsony színvonala mellett ez megoldhatatlan feladatokat jelentett a tsz-ek számára. [13]

A Megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya és a pártbizottság jól látták a tsz-ek munkájának gyengeségeit és azokat a tényezőket melyek ezt előidézték. A tsz tagság létszámát olyan mértékben kívánták emelni, hogy a növénytermelésben dolgozó egy-egy tagra ne jusson több 10—12 kh területnél. Ezt a célkitűzést azonban nem lehetett megvalósítani, bár a megyében jelentős számú agrárproletár élt, akik még nem rendelkeztek állandó munkahellyel. A tsz-ekbe azonban nem léptek be, a várható jövedelem bizonytalansága és az év végi fizetés miatt. Ugyanakkor a különböző építőipari vállalatok és bányák már ekkor megkezdték megyeszerte a munkaerő-

toborzást. Az MDP Központi Vezetősége elsősorban a bányamunkások toborzásának teljesítését követelte meg szigorúan a Megyei Pártbizottságtól. Az agrárproletárok és szegényparasztok a biztos kereset reményében csoportosan jelentkeztek még az állami gazdaságokból is, ahol pedig havi fizetést kaptak a bizonytalanul fizető tsz-szel szemben.

Az év végi zárszámadás és felülvizsgálat a tsz-ek többségénél súlyos gazdasági és szervezési hiányosságokat mutatott ki. A hibák okaira és kijavításának módjára nem tudtak helyes választ adni. Továbbra is a szervezatlenséget, a politikai munka gyengeségeit és az osztályellenség aknamunkáját tekintették minden baj forrásának. A zárszámadások alkalmával a 20 Ft-os munkaegység értéket csak néhány tsz-ben érték el, gyakran csak 4—5 Ft jutott egy munkaegységre. A tsz-ek többsége saját erejéből nem tudta biztosítani a 15 Ft-os munkaegység értéket, melyet a párt és állami szervek minimális jövedelemnek tartottak. Ezek a szövetkezetek hitelt kérhettek a munkaegység értékének növelésére, melyet valamennyien igénybe is vettek. [14]

A Földművelésügyi Minisztérium által kiküldött revizor jelentése szerint az összes megvizsgált tsz-ek elhanyagolt állapotban voltak, a tagok nehéz körülmények között éltek. A könyvelők szakmai képzettsége alacsony színvonalon állt, a tagság egy része nem vitte be földjét a szövetkezetbe, sokan egyénileg is gazdálkodtak, a családtagok nem vettek részt a közös munkában. A tagság körében elterjedt a munkanapok alapján való munkaegység elosztás, a teljesítmény rendszert nem alkalmazták. [15]

A kishaszonbérleti törvény értelmében kisajátított kulákföldek átadása az agrárproletároknak szövetkezeti művelésre a kedvezőtlen objektív és szubjektív körülmények között nem bizonyult helyesnek. Az agrárproletárok természetesen egyénileg sem tudták biztosítani a kapott kishaszonbérletek művelését, több esetben lemondtak róla és a földek műveletlenül maradtak.

A Csongrád megyei tsz-ek az első gazdasági év eredményeinek negatív hatása ellenére 1950-ben számszerűleg viszonylag jelentős fejlődést értek el. AzMDP szervezetei széleskörű agitációs és szervező tevékenységet folytattak, melynek eredményeként a tsz-ek száma kétszeresére emelkedett és az MDP II. kongresszusa előtt 1951 januárjában már 125 szövetkezet működött, közülük 24 önálló tsz. Az összes taglétszám az 1949-es 2068 főnek a négyszeresére emelkedett, 8814-re. A tsz-ek területe pedig 21 718 kh-ról 52 647-re növekedett. Az új belépők többsége továbbra is az agrárproletárok és szegényparasztok közül került ki. A középparasztok száma az összes taglétszámhoz viszonyítva kisebb mértékben emelkedett, 185-ről 652-re. Amíg 1949-ben a tsz tagok túlnyomó többsége tagja volt az MDP-nek, ebben az évben a párttagok aránya 25 %-ra csökkent, az új belépők már majdnem teljesen párton kívüliek voltak. [16]

Az összes tsz tagság az 1950. év folyamán 938 543 munkaegységet teljesített. A 8814 jövedelemben részesülő tagot tekintve egy tagra átlagosan 106 munkaegység jutott. Az egy munkaegységre jutó átlagos jövedelem 13 Ft-ot ért, az egy tagra jutó összjövedelem tehát 1378 Ft körül alakult. A jövedelem alacsony szintje nemcsak a munkaegység alacsony értékének a következménye, hanem az egy tagra eső kevés munkaegységnek is. Ez azt jelentette, hogy a tagság egy jelentékeny része alig dolgozott a szövetkezetekben. A munkaegység értékét 15 tsz-nél, a szövetkezetek 13 %-ánál emelték fel új hitelek folyósításával, 97 tsz-nél pedig a régi hitelek visszafizetésének meghosszabbításával. A tsz tagok 12 201 059 Ft összjövedelmének több mint a fele, 6 283 265 Ft állami hitelből származott. A legmagasabb munkaegység-érték 25 Ft-ot, a legalacsonyabb 7 Ft-ot ért. [17]

A tsz-ek 1949—50. évi állami támogatása és tartozása a következőképpen alakult:

Beruházások:	11 369 213 Ft
Forgótőke:	16 567 272 Ft
Termelési előleg:	1 648 030 Ft
Gépállomási tartozás:	797 377 Ft
Összes tartozás:	30 381 892 Ft

A rövidlejáratú hitelek­ből és beruházási költségekből a tsz-ek semmit sem fizettek vissza. A visszafizetett 5 503 576 Ft különféle beszo­lgáltatott termények vételárából származott, melyet az állami szervek vissza tartottak. A szövetkezetek a számukra juttatott hitel jelentős részét tagjaik létfenntartási szükségleteinek kielégítésére fordították. Az 1950. év első felében csak zsír vásárlására 126 168 Ft hitelt vettek fel. Valamennyi szövetkezet igényelte az állami támogatást, tagjai élelmiszer és ruházati szükségleteinek biztosítására. A kért összegek gyakran csak pár Ft-ot jelentettek, ami azt bizonyítja, hogy a tsz-ek pénztára teljesen üresen állt és a tagság is pénzhiányban szenvedett. [18]

A tsz-ek munkaerőhiánya krónikussá vált, a munkálatokat sehol sem tudták időben és megfelelő minőségben elvégezni. A szövetkezetek egy része kisegítő munkaerők alkalmazásával akart javítani helyzetén, más részük pedig figyelmen kívül hagyva a szervezeti szabályzatot, eltért a végzett munka munkaegységben való értékelésétől. Egyes tsz-ek felesbér­lőket tartottak, külső igaerőt alkalmaztak, nap­számosokat fogadtak. A felsőbb állami és párt­szervek erélyesen felléptek a szervezeti alapelvek megsértése ellen akkor is, ha a földek megművelése más módon nem volt biztosítható. Az adott körülmények között az alapszabály szigorú betartása a szövetkezetek eredményeit nem növelte. A belső munkaerő képtelennek bizonyult a munkálatok elvégzésére, különösen a nyári és őszi csúcsmunka időszakban. A végzett munkának munkaegységben való értékelése sem ösztönözte a tagságot, mert tudták, hogy a munkaegység értéke év végén alacsony lesz. A tagság nyomására a legtöbb tsz-ben a végzett munkát munkanapokban értékelték és számították át munkaegységre. Ezzel az értékelési módszerrel a munkaegységrendszer elvesztette minden ösztönző jellegét. [19]

A tsz-ek számszerű fejlesztése, gazdasági életük megszilárdítása, a munkaerőhiány enyhítését, a szövetkezetekbe lépőkkel szemben támasztott szigorú megkülönböztetések felfüggesztését tette volna szükségessé. De a párt politikája ebben a kérdésben határozott álláspontot foglalt el, mely nem esett egybe a szövetkezetek gazdasági érdekeivel. Felléptek az olyan nézetek ellen, hogy bárkit aki dolgozni akar, fel lehet venni a tsz-ekbe származására és politikai múltjára való tekintet nélkül. A munkaerőhiány ellenére a pártbizottságok visszautasították és nem engedélyezték a megbízhatatlannak minősített jelentkezők felvételét. A tsz-ekből az ilyen jellegű kizárások állandó jelleget öltöttek. [20]

A Megyei Pártbizottság a tsz-ek helyzetét 1950 decemberében értékelte. Számszerű fejlődésüket lassúnak találta és még az év folyamán 20—25 tszcs alakítását határozta el. A tsz-ek számszerű fejlődésében mutatkozó elmaradást azzal magyarázta, hogy nem tartják be a szervezésnél a fokozatosság elvét, azonnal III. típusú tszcs-eket alakítanak, nem fizetnek földjáradékot a tagoknak, nem tudják az állammal szembeni kötelezettségüket teljesíteni, kevés a munkásuk és ezért a munkálatokat nem tudják megfelelően elvégezni. A dolgozó parasztokat nem lehet elvinni a tsz-ekbe, mert azok rosszul állnak, nem mutatnak példát a gazdálkodásban, zárszámadáskor a jövedelem nem fedezi a nyáron felvett előleget. [21]

E jelentős hiányosságok megállapítása ellenére a Megyei Pártbizottság fő kérdésként a tsz-ek számszerű fejlesztésével foglalkozott, ezt tekintette a legfontosabb feladatának nem pedig gazdálkodásuk megszervezését. A meglevő hiányosságokat részben feltárták ugyan, de ismételten nem mutattak rá a hibák alapvető okaira és kijavításának módjára.

Az MDP II. kongresszusának irányelvei a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről

Az MDP II. kongresszusa a kollektivizálásban elért számszerű eredmények további növelését, a mezőgazdaság teljes szocialista átszervezését tűzte ki célul az első öt éves terv végére. A kongresszus döntő stratégiai feladatnak tekintette a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdaság termelését 50 %-kal kívánta növelni. Hangoztatta az egyénileg gazdálkodó parasztok termelésének segítését is. A szövetkezetek szervezésénél hangsúlyozta az önkéntesség szigorú betartását. A belépések megkönnyítése érdekében lehetővé tette a fokozatosság elvének alkalmazását, az I—II. típusú tsz-ek szervezésével. Fontosnak tartotta a földjáradék fizetését, a tagok által beadott állatok árának megtérítését egy év alatt. Elengedhetetlenül szükségesnek ítélte meg a falusi kizsákmányolók elleni harc következetes folytatását, a kulákság további elszigetelését. Megígérte a sokoldalú segítségnyújtást a dolgozó parasztság számára. [22]

Az MDP II. kongresszusának irányelvei megfeleltek a szocialista építés követelményeinek, a gazdasági élet szükségleteit fejezték ki, a mezőgazdasági fejlődésről összhangban álltak. De a határozat alapvető hibája, hogy a mezőgazdaság helyzetének konkrét, mindenoldalú, őszinte elemzése nélkül tűzte ki célként a szocialista átszervezés befejezését. Ez négy év alatt a meglevő objektív nehézségek, az eddig alakult tsz-ek gyengesége, a parasztság politikai hangulatának romlása miatt irreális célkitűzésnek bizonyult. A párt fő feladata lett volna ebben az időben a meglevő tsz-ek megerősítése, gazdálkodásuk példamutatóvá tétele. Ennek mint elsődleges feladatnak a megfogalmazása elmaradt. Enélkül pedig minden további szervezőmunka feltételezte az adminisztratív eszközök elsődleges alkalmazását, mert a parasztságot a tsz-ek példájával meggyőzni nem lehetett.

A mezőgazdasági termelés 50 %-kal való növelése az öt éves tervben, a szocialista átszervezéssel párhuzamosan, szintén irreális célkitűzésnek bizonyult. Ehhez hiányoztak az objektív feltételek, a feszített iparosítási terv nem tette lehetővé a termelés növeléséhez szükséges anyagi eszközök gyors ütemű biztosítását.

Nem gyakorolhatott pozitív hatást a szövetkezeti mozgalom számszerű növekedésére a határozatnak az a pontja sem, mely kimondta, hogy a tsz-be lépő parasztnak a bevitt állatállomány árát a belépés után egy év alatt kifizetik. Eddig ugyan négy éven belül kellett kifizetni a tsz-be bevitt állatok értékét. A kifizetési idő egy évre való leszállítása azonban nem jelentett lényeges változást, mert ténylegesen a tsz-ek nagy része eddig sem tett eleget fizetési kötelezettségének. A túlnyomóan agrárproletár tagság ezt megakadályozta, vagy a szövetkezet gyenge gazdálkodása miatt nem tudott fizetni. Az egyetlen helyes intézkedés, mely főleg a középparasztságra vonzást gyakorolhatott, a bevitt állatok vételárának azonnali kifizetése, az államtól felvett kölcsönből. Miután ez elmaradt, a parasztok rendszerint értékesítették állatállományukat a szövetkezetbe lépés előtt. Ezért a tsz-ek állatállománya mind mennyiségét, mind minőségét tekintve elmaradt az átlagos színvonalától és az egyéni parasztgazdaságok mögött állt.

A határozat igen helyesen kitűzte célként az egyénileg dolgozó parasztnak gazdaságának fejlesztését is. A gyakorlatban ezt azonban nem lehetett megvalósítani, végrehajtása érdekében a helyi állami és pártszervek nem sokat tehettek. Ezt csak a gazdaságpolitika gyökeres megváltoztatásával lehetett volna biztosítani. A parasztgazdaságok fejlesztésének alapvető feltételei az adott viszonyok között hiányoztak, a magasintézi beszoigáztatás, a jelentős terményadó, a termelési érték alatt megállapított árak nem biztosították rentabilitásukat, a termelés fejlesztését. Minden fejlesztés előfeltétele a beszoigáztatás eitorlése, a mezőgazdasági termékek felvásárlási árának jelentős emelése lehetett csak a szabadpiac biztosításával együtt. A parasztság e problémáival a kongresszusi határozat nem foglalkozott.

A II. kongresszus állásfoglalása a fokozatosság elvének alkalmazásáról a szocialista átszervezés során, a tsz-mozgalom számszerű fejlődésének a meggyorsulását eredményezte. A határozatnak ez az egyetlen része, mely a végrehajtás során elősegítette a mozgalom fejlődését.

Az MDP II. kongresszusa mezőgazdasági szövetkezeti irányelveinek megvalósulása Csongrád megyében

A Csongrád megyei Pártbizottság a II. kongresszus határozata alapján a mezőgazdaság szocialista átszervezését központi kérdésnek tekintette. A megyei pártválasztmány kijelölte a tsz-mozgalom szervezésénél követendő irányelveket. Biztosítani a teljes önkéntességet, a földjáradék kifizetését, a beadott állatok árának egy éven belüli megtérítését, lehetővé kell tenni I. és II. típusú tszcs-ok alakítását, a háztáji gazdaságok számára 1/2—3/4 kh területet kell biztosítani minden tagnak, következetes harcot folytatni a kulákság ellen. [23]

A pártbizottság terve szerint a tsz-ek területét az év folyamán a megye szántóterületének 24 %-ára, azaz mintegy négyszeresére kívánták növelni. Megállapodtak abban, hogyha valamely községben a parasztgazdaságok 70 %-a belép a tsz-ekbe, akkor ott általános tagosítást hajtanak végre. A pártbizottság a tsz-ek számszerű fejlesztését tekintette a legfontosabbnak. [24]

A tsz-ek száma a megyében 1951-ben 124-ről 201-re emelkedett. Az év folyamán majdnem kizárólag I. és II. típusú szövetkezetek alakultak. A szövetkezetek száma közel kétszeresére emelkedett, a tagok száma is megkétszereződött, területük pedig 50 %-kal gyarapodott. A szövetkezetekbe lépő parasztság nagyobbik része továbbra is a szegényparasztság soraiból került ki. A tsz-ek területe a megye területének 9,5 %-át tette ki, az állami gazdaságokkal együtt 14 %-át. A tsz-ekhez tartozott a megye szántóterületének 13 %-a, mely nem érte el a Megyei Pártbizottság által tervezett 24 %-ot. Az 1951. évi tsz-szervezések során az I. típusú tszcs-ok száma 7-ről 74-re emelkedett, a II. típusúak száma pedig 1-ről 6-ra. Az önálló és III. típusú szövetkezetek száma lényegében változatlan maradt. (A III. típusú tsz-et akkor nyilvánították önállóvá, ha gazdálkodása megszilárdult, jövedelmezővé vált.)

Csongrád megyei tsz-ek adatai 1951 december 31-én [25]

Típus	családok száma	tagok száma	terület kh
Önálló: 35	2008	4596	23 660
III. 86	4622	7763	30 547
II. 6	110	141	1475
I. 74	2765	5633	17 650
Össz. 201	9505	18 135	73 332

A tsz-ek fejlődését vizsgálva a megyében egyetlen eredményt lehet kimutatni, a számszerű növekedést az I. és II. típusú kategóriákban. A szövetkezetek szervezeti életében nem következett be változás, gazdasági életük megszilárdítását nem sikerült elérni. Ugyanazokkal az alapvető problémákkal küzdöttek mint az előző években, csak jelentős mértékű állami támogatással lehetett biztosítani a tagság összetartását, a tsz-ek fennmaradását.

A szövetkezetek a tavasz folyamán nagyarányú takarmányhiánnyal küzdöttek, állatállományuk jelentősen leromlott, amihez hozzájárult a szakszerűtlen tartás és a gondozás hiánya is. Sok helyen a nem megfelelő tárolás és a raktározás miatt tekintélyes takarmánymennyiség pusztult el, még az állami hitelakciók keretében juttatottból is. A Földművelésügyi Minisztérium által biztosított keretből látták el az állatállományt takarmánnyal és alomszalmával. [26]

A szövetkezetek számára különösen a kapásnövények megművelése jelentett továbbra is súlyos gondot. A cukorrépa, burgonya és kukorica mellett megyeszerte bevezették az ugyancsak munkaigényes gyapot termesztését, melynek vetését a párt- és az állami szervek kötelezően írták elő, megnövelve ezzel a tsz-ek gondjait. A növényápolási munkák időben való elvégzését akadályozta az a kialakult szemlélet is, hogy a tagok nem akartak 8—10 óránál többet dolgozni.

A Megyei Pártbizottság elhatározta olyan brigádok szervezését, melyek társadalmi munkában segítséget nyújtanak a tsz-eknek az elmaradt növényápolási munkák végzésében. Vasárnap és munkaidő után mozgósították az üzemek dolgozóit és tömegszervezetek tagságát. Esetenként 2—3000 társadalmi munkás vett részt a növényápolásban. Ennek ellenére a munkálatok időben való elvégzése egyre nagyobb nehézséget jelentett. A pártbizottság kereste a megfelelő módszert, mellyel segítséget tudna nyújtani a mezőgazdasági munkák meggyorsításához. Állandó ülésezések közben újabb és újabb határozatokat hoztak, minden fellelhető munkaerő mozgósításával megpróbálkoztak. Ugyanakkor figyelmen kívül hagyva a növényápolási munkákban mutatkozó lemaradást, minden erővel szorgalmazták a másodnövények vetését. A megye számára a másodnövények vetésterületét 27 648 kh-ban állapították meg, melynek majdnem 1/3-a, 8527 kh jutott a tsz-ekre, ez többszörösen felül múlta a mezőgazdaságban betöltött részarányukat. [27]

A szövetkezeteknél a növényápolási munkákban való lemaradás egyik igen fontos okaként szerepelt a kisüzemi jellegű gazdálkodás szervezeti formáinak fennmaradása, a sokféle és munkaigényes kapásnövény termelése, melyre a különböző szervek és vállalatok szerződést kötöttek velük. Ez akadályozta nagyobb táblák kialakítását, a specializálódás és munkamegosztás növelését, a meglevő szerény géppark kihasználásának fokozását. A sokféle növény termelése elsősorban a kukorica vetésterületének csökkenését eredményezte, mely a legfontosabb takarmánynövénynek számított és megmunkálásának gépesítése bizonyos fokig megoldott volt. A különböző szervek a szövetkezetekkel 58 féle növény termesztésére kötöttek szerződést. Általában munkaigényes kapásnövényekről volt szó, köztük a parasztság által eddig nem termesztett növények is szerepeltek (gyapot), melyek termesztésének agrotechnikai eljárásait sem ismerték. A szerződötető vállalatok, miután az egyénileg dolgozó parasztokkal nem tudták megkötni a termelési szerződéseket, a tsz-ekkel kötötték azt meg, ahol könnyebben boldogultak. Ha a szerződéskötések tervét a vállalatok nem teljesítették, akkor a párt és tanácsszervek segítségével a tsz-ekkel fogadtatták el, állami érdekre, öntudatukra hivatkozva. A szövetkezetekben a munkaerő a hagyományosan termelt növények megműveléséhez is elégtelennek bizonyult, a nagy terület miatt. A sokféle szerződéses növény termelése erejüket szétforgácsolta, a szerződéses növények megművelését biztosítani nem tudták, az elgyomosodott ve-

tésterületet kiszántották. A szántást a gépállomás végezte hitelbe, a vetőmagot a szerződtető állami vállalat adta ugyancsak hitelbe.

Az aratási munkálatok is lassan haladtak a tsz-ekben, a tagság egyedül nem tudta elvégezni. A tagok nem is akarták ezt a nehéz munkát vállalni, a vezetőségek nem boldogultak az aratóbrigádok megszervezésével, maguk sem jártak elől jó példával az aratásban való részvételükkel. Az elmaradt növényápolási munkák miatt nem is tudtak minden munkaerőt összpontosítani, megyei átlagban tsz-enként csak 6—8 kaszást bírtak kiállítani, ezen kívül legfeljebb 1—1 aratógép állt még rendelkezésükre. A Mezőgazdasági Osztály 44 aratóbrigádot szervezett 910 taggal, akik társadalmi munkában segítettek a tsz-eket. A munkálatokban különösen elmaradt helyeken megszervezték az éjszakai aratást, amit a tagok nem nagy örömmel üdvözöltek. Az aratás elhúzódása akadályozta a szántási munkálatok megkezdését, ezért a gépállomások javasolták, hogy a tsz-ek a még learatatlan területeket adják ki a dolgozó parasztnak feles vagy harmados részesedésre. A javaslatot a pártbizottság nem fogadta el. [28]

A Megyei Pártbizottság a Politikai Bizottság határozata nyomán szeptember elsején értékelt a tsz-mozgalom fejlődését a II. kongresszus utáni időben. Megállapítása szerint a szövetkezetek számszerű fejlődését nem követte a gazdasági és politikai megerősödésük. Nagyrészüket már a tavaszi munkák idején is elmaradt a munkálatok elvégzésében, termésátlagaik alig haladják meg a dolgozó parasztnakét. A számszerű fejlesztés helyett ezért a meglevő tsz-ek gazdasági, szervezeti és politikai megerősítése a fő feladat, minden erőt és eszközt erre kell fordítani. Legfontosabb a vezetés megjavítása, mert ettől függ a tsz-ek megszilárdulása. Az elnökök továbbképzését szakmai tanfolyamokon kell biztosítani, a nem megfelelő elnököket pedig le kell váltani. A pártbizottság még abban az esetben is a szövetkezetek munkájának a megjavítását tekintette a fő feladatának, ha a Politikai Bizottság által megállapított számszerű fejlesztési ütemet a megye nem tudja teljesíteni. Egyúttal a pártbizottság tervbe vette, hogy az I. és II. típusú tszcs-okat az önkéntesség betartásával fejlettebb III. típusú szövetkezetekké alakítja át. [29]

A Megyei Pártbizottságnak az az állásfoglalása, hogy fő feladatának a tsz-ek munkájának megjavítását tekinti, az MDP II. kongresszusa mezőgazdasági szövetkezeti politikájának egyik hiányosságát kívánta kijavítani. A számszerű fejlesztés a tsz-ek alacsony színvonala mellett nem bizonyult helyesnek, ennek erőltetése csak rontotta a szövetkezetek gazdasági színvonalát. Minden fejlesztés előfeltételévé a tsz-ek gazdálkodásának megjavítása vált. Ezt felismerte a Megyei Pártbizottság, amikor állásfoglalásában erre helyezte a fő hangsúlyt. Hiányossága azonban a határozatnak, hogy a tsz-ek megszilárdítását kizárólag szervezési és vezetési feladatnak, politikai munkának tekintette, a nem megfelelő elnökök lecserélésével megoldhatónak vélte. E célkitűzések megvalósításával javítani lehetett a szövetkezetek gazdálkodásán, de gyökeres változást elérni nem, ahhoz a mezőgazdaságban követett gazdaságpolitikát kellett volna megváltoztatni, ezt azonban a pártbizottság nem befolyásolhatta.

Erősen negatív hatása a pártbizottságnak az a törekvése, hogy az év folyamán szerveződött I—II. típusú szövetkezeteket át akarta szervezni III. típusúvá. Ezek a szövetkezetek eddig gyakorlatilag nem is működtek, nem volt még mögöttük egy teljes gazdasági év sem. Ezzel a törekvéssel a pártbizottság erősen megsértette az MDP II. kongresszusa határozatában elfogadott fokozatosság elvét, melynek betartása biztosította a tsz-mozgalom számszerű fejlesztését az év folyamán.

Az 1951. év végén 119 III. típusú tsz készített zárszámadást. A szövetkezetek többsége 73 gazdaság passzív, 46 pedig aktív mérleggel zárt. A szövetkezeti tagok

év közben túl sok előleget vettek fel, több helyen a tagság 70—80 %-a által felvett előleg meghaladta a nekik járó összeget. A zárszámadáskor ezek a tagok az előlegként felvett összeget nem tudták visszafizetni, ezért a tagság másik része munkadíját nem kaphatta meg. A közgyűlések után sokan bejelentették kilépési szándékukat. A munkaegység értékének megállapításakor mindenütt figyelmen kívül hagyták az állammal szemben fennálló tartozásukat, nem tervezték be annak törlesztését. A Földművelésügyi Minisztérium leiratában szigorú rendszabályokkal kívánta biztosítani a tartozások törlesztését. Kilátásba helyezte a tsz-ek tartozásának 100 %-os felemelését, ha 1952. február 20-ig fizetési kötelezettségüknek nem tesznek eleget. Elrendelte a szétosztott termények visszavételét a tagoktól és az elnökök felelősségre vonását. [30]

Az ilyen szigorú figyelmeztetés természetesen nem vezethetett eredményre, esetleges végrehajtása hatástalan maradt. A szövetkezetek adósságaik törlesztésére nem rendelkeztek anyagi eszközökkel. Semmiféle terményük nem maradt azon kívül amit munkaegységre a tagságnak kiosztottak. Ha némelyik tsz tartalékolta terményt, azt a pártbizottság agitációjának hatására rendszerint beszolgáltaták terven felül, mert a beszolgáltatás teljesítésének megyei szinten ez volt a legkönnyebb módja. Az elnökök felelősségre vonásának az eredménye rendszerint a leváltásuk volt, mely igen gyakori esetként szerepelt év közben is. Az elnökök különben sem voltak ténylegesen felelősek a gazdaság munkájáért, mert a felsőbb szervek aprólékosan megszabták tennivalóikat.

A szövetkezetek számszerű fejlesztése a negatív gazdasági és szervezeti jelenségek figyelmen kívül hagyásával az 1952. évben is tovább folyt. A Megyei Pártbizottság által 1951 szeptemberében központi kérdésként megjelölt feladat a szövetkezetek megszilárdítása ismét háttérbe szorult. A gyakorlatban továbbra is a számszerű fejlesztésre helyezték a fő súlyt. De nem sikerült megvalósítani azt a célkitűzést sem, hogy az I. típusú szövetkezeteket III. típusúvá fejlesszék át. A megyében 1952 decemberében 247 szövetkezet működött: 38 önálló, 106 III. típusú, 14 II. típusú és 89 I. típusú.

Csongrád megyei tsz-ek adatai 1952. december 16-án

tsz-ek száma	családok száma	tagok száma	terület/kh
247	16 489	21 391	128 449

A szövetkezetek számszerű fejlesztése 1952-ben új negatív tendenciákat tükrözött. Leggyorsabban növekedett a területük és jelentősen lemaradt mögötte a tagok létszámának az emelkedése. Az előző évben a tagok száma kétszerezésére emelkedett, a földterület pedig 50 %-kal gyarapodott. 1952-ben a földterület 73 %-kal, 73 332 kh-ról 128 449 kh-ra növekedett, a tagok száma pedig csak 16 %-kal emelkedett, 18 137-ről 21 391-re. A földterület növekedése négyszer gyorsabban alakult a tagság számának emelkedésénél. Figyelemre méltó az is, hogy a családok számának növekedése szintén gyorsabb ütemű, mint a tagok számának emelkedése. Az 1952. évben a családok száma 6000-rel növekedett, de a tagok számának emelkedése alig haladta meg a 3000 főt. A szövetkezetek számszerű növekedésének legfőbb tényezői a mozgalom fejlődésének torzulásait jelzik. A földterület növekedésének legfőbb forrása az elhagyott földek betagosítása vagy a kulákföldek elvétele. A családok mintegy 50 %-a pedig azzal a szándékkal lépett a tsz-ekbe, hogy megszabaduljon földjétől és ezzel a beszolgáltatási, adó és egyéb terheitől, a szövetkezetekben nem vállaltak munkát. A belépő középparaszt családok száma 2443-ra emelkedett, az összes szövetkezeti családok 14 %-át tette ki. A középparasztság számaránya tehát némi emel-

kedést mutatott, de továbbra is alacsony szinten maradt. Az agrárproletáriátus és szegényparasztság adta a szövetkezeti tagság 86 %-át.

A megye egész mezőgazdasága, de különösen a szövetkezetek az 1952. évben rendkívül súlyos helyzetbe kerültek. A negatív gazdaságpolitika hatását elmélyítette a május 19—20-i fagykár és az utána következő aszály. A gyapot, ricinus, cirok és csalamádé vetéseket 100 %-os fagykár érte. A borsó, a kukorica és a napraforgó vetések 30—50 %-os kárt szenvedtek. A megye mezőgazdaságában általánosak voltak az alacsony terméseredmények, alig érték el a beszolgáltatás mennyiségét. Ezért a legtöbb szövetkezet aratás után nem osztott, vagy alig osztott gabonát a tagjainak. A beszolgáltatási terven a kormányzat csak lényegtelen változtatást hajtott végre, mely a kenyérgabonaféléket nem érintette. [32]

A Megyei Pártbizottság a Központi Vezetőséghez küldött jelentésében feltárta a tsz-ek nehéz helyzetét, következtetései azonban nem tükrözték a helyzet reális felmérését. A jelentős gazdasági nehézségek ellenére ismét csak a tsz-ek számszerű fejlesztését helyezték előtérbe, a nehézségeket pedig újra csak politikai munkával kívánták ellensúlyozni. Továbbra is szorgalmazták az I. típusú tsz-ek III. típusúvá való fejlesztését. A szövetkezetekben folytatott agitációk alkalmával hangsúlyozták, hogy az állam gondoskodni fog a tagság megélhetéséről. Ezzel párhuzamosan a háztáji gazdaságot úgy állították be, mint amiből lehet fedezni a kenyérszükségletet. A tsz-tagságnak azt a követelését, hogy a megállapított fejadag szükségletet számukra a felsőbb szervek biztosítsák, nem fogadták el. [33]

Augusztus végére a pártbizottságokhoz és minisztériumokba egymás után mentek a küldöttségek a tsz-ekből, fejadagot és pénzügyi támogatást kértek. A szövetkezetekből való kilépés általánossá vált, a parasztság ipari munkahelyeken és állami gazdaságokban keresett munkát. A kilépéseknél is nagyobb károkat okozott a munka stagnálása, a teljes perspektívtalanság miatt a tagok csak a legszükségesebb tennivalókat végezték el.

A szövetkezetek kenyérgabonából a beszolgáltatást 100,2 %-ra teljesítették. A gépállomásoknak járó munkadíjat, melyet szintén gabonában kellett fizetni, már nem tudták rendezni. Ez a tartozás a megye tsz-ei részéről 117 vagon gabonát jelentett, egyenként majdnem 100 q-t. A szövetkezetek többségében nem is termelt meg az a gabona, melyből a gépállomásoknak járó tartozást kiegyenlíthették volna. A 119 önálló és III. típusú tsz-ből 66 a teljesített munkaegységre egyáltalán nem osztott a tagságnak kenyérgabonát, 71-nek pedig nem maradt vetőmagja. Csak 45 osztott munkaegységenként 1 kg-nál több gabonát, szálaltakarmányt mindössze 4 szövetkezet. Egyes tsz-ek nem teljesítették beadási kötelezettségüket, a termett gabonát kiosztották munkaegységre a tagok között. [34]

A beszolgáltatás teljesítése után a megyében általános takarmány- és gabonahiány keletkezett. A szövetkezeteken kívül mintegy 10 000 dolgozó paraszt, a parasztgazdaságok 15 %-a és 1200 kulákgazdaság, a kulákgazdaságok 50 %-a nem rendelkezett vetőmaggal. A Megyei Pártbizottság az MDP Központi Vezetőségéhez felterjesztette a megye vetőmaghiányát és takarmányszükségletét.

A megye vetőmaghiánya; Kenyérgabonából:	8150 q
Árpából:	600 q

A megye takarmányszüksége;

Árpa	36 529 q	— rendelkezésre áll:	12 079 q
Zab:	14 698 q	— rendelkezésre áll:	3151 q
Széna:	76 822 q	— rendelkezésre áll:	12 931 q

A megyében általános hiány mutatkozott kenyérgabonából, mindenféle takarmányból és vetőmaggól. Az állatállomány fenntartásához a takarmányszükségletnek csak 1/3—1/5 részét tudták biztosítani. Az állami szervek a tsz-ek részére biztosí-

tottak ugyan hitelt vetőmag vásárlásra, azt azonban nem tudták felhasználni, mert az engedélyezett 300 Ft-os áron nem lehetett kapni. A szövetkezetek hiányzó 800 vagon vetőmagját az állam ezen az úton akarta biztosítani. [35]

A tsz-ek számszerű fejlesztése az általános nehézségek ellenére tovább folyt. Jelentősebb fellendülés szeptember és október folyamán következett be, a tagosítások alkalmával. A legnagyobb eredményt Makó szövetkezeti várossá alakulása jelentette. Ezen kívül még három helység alakult át szövetkezeti községgé. A tsz-községekben a parasztgazdaságok több mint 70 %-a belépett a szövetkezetekbe. [36]

A tsz-mozgalom számszerű fejlődése Csongrád megyében a legmagasabb szintet 1953 júniusára érte el, azután az új kormányprogram hatására visszaesés következett be.

Csongrád megye tsz-einek adatai 1953 júniusában [37]

Termelőszövetkezetek száma:	253
Tsz-tagok száma:	22 502 fő
Tsz-ek összes területe:	139 192 kh

A tsz-ek területe ekkor meghaladta a megye szántóterületének 26 %-át és megközelítette a megye területének 20 %-át. Egy szövetkezetre átlagosan 550 kh terület jutott, egy tsz-tagra valamivel több mint 6 kh. A III. típusú tsz-ekben a tagság száma 1952—53 folyamán már nem emelkedett, mert a kilépések száma meghaladta az új tagokét, ezért a tagság száma 200 fővel csökkent. Az egy tagra jutó földterület az átlagosnál magasabb szintet ért el, meghaladta a 8 kh-at. Az I—II. típusú tsz-ekben a tagság létszáma ugyanebben az időszakban több mint 1000 fővel emelkedett, az egy tagra jutó földterület az átlagnál alacsonyabban alakult, valamivel az 5 kh felett. A parasztság tehát 1953-ban a III. típusú tsz-ek melletti agitáció ellenére az I. típusú tsz-eket választotta. A pártbizottságnak az a célkitűzése, hogy az 1951-ben alakult I. típusú tsz-eket magasabb típusúakká fejlesztette át, ezúttal sem valósult meg. E törekvéssel ellentétben az I. típusú tsz-ek aránya növekedett, a III. típusúaknál nemcsak viszonylagos, hanem kismértékben abszolút számszerű csökkenést is tapasztalhatunk. A középparasztság létszáma 2748 főt tett ki, az összes szövetkezeti tagság 12 %-át. Az előző évhez viszonyítva arányuk 2 %-kal csökkent. Ez azt jelentette, hogy a szövetkezeti mozgalom 1953-ig csak a szegényparasztság mozgalma maradt, ezen belül is a tagság többségét az agrárproletáriátus adta, a középparasztságra jelentősebb vonzást nem gyakorolt.

Az MDP mezőgazdasági szövetkezeti politikájának néhány tanulsága Csongrád megyében

Az MDP már a szövetkezeti mozgalom elindítása alkalmával megsértette az általa is hangoztatott fokozatosság elvét. A fogyasztási, beszerzési és értékesítő szövetkezetek hálózatának kiépítése, mely a termelőszövetkezetek szervezésének előkészítését szolgálta a párt tervei szerint is, nem előzte meg a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozását. Az 1948. évi július 10-én megtartott országos szövetkezeti konferencia még helyesen a fogyasztási és értékesítő szövetkezetek megszervezését tűzte ki elsődleges célként és csak ezeken keresztül akarta kibontakoztatni a termelőszövetkezeti mozgalmat. A konferencia a legsúlyosabb hibának tekintette a szövetkezeti mozgalomban az alacsonyabb típusú formák kihagyását.

A gyakorlatban azonban az értékesítő, beszerző és fogyasztási szövetkezetek megszervezése nem előzte meg a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozását,

hanem azzal párhuzamosan folyt. A párt politikájában a fő súlyt kezdettől a termelőszövetkezeti mozgalom szervezésére helyezték, csak mellékes tevékenységnek tekintették az alacsonyabb típusú szövetkezeti formák szervezését. Ezzel az értékesítő, beszerző és fogyasztási szövetkezeti mozgalom elvesztette előkészítő szerepét, melyet a termelőszövetkezeti mozgalom számára betölthetett volna.

A szövetkezeti mozgalom nemcsak ezt az előkészítő formát hagyta ki, hanem a termelőszövetkezetek szervezésekor lényegében mellőzték az I—II. típusú tszcs-ok létrehozását, azonnal áttértek a legfejlettebb III. típusú tsz-ek alakítására. A szocialista átszervezés gyorsított, erőltetett ütemét valószínűsítették meg, melynek következménye a fokozatos fejlesztés mellőzése lett.

Az első tsz-eket azokon a kulákföldeken szervezték meg 1948 őszén, melyeket az állam kényszerbérlet formájában igénybe vett és átadott szövetkezeti művelésre az agrárproletároknak. Ezek az első tsz-ek a legfejlettebb III. típusba tartoztak. Megfelelő felszerelés, munkaerő, a nagyüzemi gazdálkodáshoz szükséges feltételek és szakszerű vezetés hiánya miatt ezek a szövetkezetek igen gyengén működtek. Az állami támogatás nem megfelelő formája és elégtelensége, az anyagi érdekeltség elhanyagolása, jelentősen hozzájárult gyenge eredményeikhez. A parasztságra vonzó hatást nem tudtak kifejteni, az ellenséges propaganda ezt felhasználta tsz ellenes agitációjában. A párt részéről elhibázott taktikának bizonyult a tsz-ek szervezésének ez a módja. Az MDP Központi Vezetősége abból indult ki, hogy a kollektivitás az agrárproletáriátus körében a legfejlettebb, ezért a legalkalmasabb paraszti réteg a kollektív gazdálkodás számára. A szubjektív tényezőket tekintették elsődlegesnek és elhanyagolták a példamutató gazdálkodáshoz szükséges anyagi—technikai feltételek biztosítását.

Az 1949—50. évben a szövetkezeti mozgalom továbbra is az agrárproletáriátusra és a szegényparasztságra gyakorolt csak hatást. A tsz-ekbe lépő birtokos parasztszám többsége az újjazdák köréből került ki. Az 1950. év végére a tsz-mozgalom kimerítette lehetőségeit. A számszerű fejlesztés további sikere a gazdaságpolitika és a szervezési módszerek megváltoztatásától függött.

Az MDP II. kongresszusa a mezőgazdaságban alkalmazott eddigi gazdaságpolitika változatlan fenntartása mellett, új módon közelítette meg a kérdést. A szövetkezeti mozgalom számszerű fejlesztése érdekében előtérbe helyezte a fokozatosság elvét, mindenekelőtt az I. típusú szövetkezetek szervezését határozta el. Ez lehetővé tette a mozgalom jelentős fellendülését, a középparasztság egy részének megnyerését a szövetkezetek számára. Az új taktika azonban azt is jelentette, hogy a III. típusú szövetkezetek számszerű növekedése gyakorlatilag megállt. A szövetkezetek szervezésének ez a módszere, a gazdaságpolitika megmerevedése mellett, lehetőségeit az 1951—52. év folyamán szintén kimerítette. Az 1952. évi számszerű fejlődés eredményeinek a vizsgálata már igen egészségtelen tendenciákat mutat, melyek a megmerevedett gazdaságpolitika káros hatását jelzik. A szövetkezetekbe lépő családok száma kétszerese az új tagoknak, tehát minden második család csak formálisan lépett be, hogy földjétől megszabaduljon, ott dolgozni nem akart. A másik egészségtelen tendencia a szövetkezetek területének ötször gyorsabb növekedése a tagság létszáma emelkedésénél. Az előző évi fejlődéssel összehasonlítva ez a negatív tendencia még jobban kitűnik, mert 1951-ben a szövetkezetek taglétszáma kétszer gyorsabban növekedett a földterületnél. A parasztság egy része a gazdasági és adminisztratív nyomás hatására, mely nem biztosította számára a jövedelmező gazdálkodást, elhagyta földjét és a szövetkezet helyett a népgazdaság más területein keresett magának megélhetési lehetőséget.

Az 1953. év első felében a tsz-ek számszerű növekedése csak az I. típusú formá-

nál mutatható ki, a III. típusúnál a tagság létszáma csökkent. Ez a tényező is, a szövetkezeti mozgalomban követett gazdaságpolitika felülvizsgálatát sürgette.

A szövetkezetek állami támogatásának formája nem bizonyult hatékonynak. A számukra folyósított jelentős anyagi eszközök nem a termelésük fejlesztését, hanem fenntartásukat, mindennapi szükségleteik kielégítését szolgálták. Az államtól várták és meg is kapták az életük fenntartásához közvetlenül szükséges javakat. Ez a gazdaságpolitika csökkentette a tsz-tagság munkaerőköltségének színvonalát.

Az állam az anyagi támogatással egyidejűleg súlyosan megterhelte a szövetkezeteket gazdasági életük megszilárdulása előtt. Gazdaságpolitikájában lényegében nem tett különbséget szövetkezeti és egyéni parasztgazdaság között. A szövetkezetek ugyanúgy önköltségi ár alatt szolgáltatták be az államnak terményeiket, mint a parasztgazdaságok. De a gyakorlatban a szövetkezetek megterhelését nagyobb arányúnak kell tekintenünk, miután az állam részére minden felesleges terményüket beszolgáltatták. Sem a beszolgáltatási, sem az állami szabadfelvásárlási ár nem fedezte a termelési költségeket, ezzel teljesen megszűnt a szövetkezetek anyagi érdekeltisége a termelés fejlesztésében. Így a termelőszövetkezetek állami támogatása valójában csak formálisnak bizonyult, a beszolgáltatási kedvezmény pedig csak névlegesnek, mert az állam rendelkezett a szövetkezetek minden terményével, melyért a termelési költségnél alacsonyabb árakat fizetett.

A termelőszövetkezetek számszerű fejlesztése, mindezeket a torzulásokat figyelembe véve, a fennálló körülmények között 1953-ra kimerítette lehetőségeit. A további előrehaladás érdekében minden tényező a számszerű fejlesztés időleges szüneteltetését, a szövetkezetek gazdasági, szervezeti és politikai életének megszilárdítását sürgette. Mindezt végrehajtani azonban csak a mezőgazdaságban követett eddigi gazdaságpolitika gyökeres felülvizsgálatával lehetett. Az MDP Központi Vezetősége felismerve a mezőgazdasági szövetkezeti politika megváltoztatásának szükségességét, az 1953-as júniusi határozatában feltárta a hiányosságokat, ezzel megvetette egy egészségesebb gazdaságpolitika kidolgozásának lehetőségét.

JEGYZETEK

[1] Az MKP szövetkezeti irányelvei, 1948. április 22. Az MKP és SZDP határozatai 1944—48. Budapest, 1967. 564.

[2] Gerő Ernő, Harcba a szocialista népgazdaságért, Budapest, 1950. 359—63.

[3] Rákosi Mátyás, Építjük a nép országát, Budapest, 1949. 293.

[4] A Kommunista Párt szövetségi politikája 1936—1962, Budapest 1966. 176.

[5] MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Archivuma, (Továbbiakban CsmBA) Jegyzőkönyvek, 1948-21/10, I, 4.

[6] Uo. Rendelet a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről, 1948-21/10—47.

[7] Uo. Megyei szövetkezeti felelős jelentései, 1948-21/10—23. 21/30—1.

[8] MSZMP Párttörténeti Intézet Archivuma, Budapest, Mezőgazdasági és Szövetkezetpolitikai Osztály jelentése, K8-121/1.

[9] MSZMP CsmBA, Csongrád megyei Pártbizottság jegyzőkönyve, 1949-21/11—27.

[10] Uo, 1949-21/11—29, 21/14—20.

[11] Uo, MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyvei, 1949-21/11—25, 21/12—7, 17.

[12] MSZMP Párttörténeti Intézet Archivuma, Budapest, Kimutatás tszcs-ról 1949. K8-122/11-V.

[13] MSZMP CsmBA, MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyve, 1949-21/11—25, 21/12—7, 17.

[14] Uo. Mezőgazdasági Igazgatóság jegyzőkönyvei, 1949-21/29—2, 35.

[15] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyvei, 1949-21/11—27, 29. 21/14—20. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jegyzőkönyve, 1949-21/29—7. Csongrád megyei Népfőbizottság jelentése, 1949-21/13—15.

[16] Uo. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1950-21/1—17, 21/93—2175, 2196. 1951-21/166—483, 21/171—1499, 21/170—1328.

- [17] Uo.
- [18] Uo.
- [19] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztálya, Mezőgazdasági Osztály jelentései, 1950-21/82—1, 21/86—321, 21/87—383.
- [20] Uo.
- [21] Uo. Csongrád megyei Pártbizottság Agitációs és Propaganda Osztálya jegyzőkönyve, 1950—21/82—1.
- [22] Az MDP II. kongresszusa határozata, Anyag és Adatszolgáltatás, 1951. II. 3—4.
- [23] MSZMP CsmBA, Csongrád megyei Pártbizottság jegyzőkönyvei, 1951-21/100—29, 21/101—43, 21/102—65.
- [24] Uo.
- [25] Uo. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1951-21/166—485.
- [26] Uo. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1951-21/166, 485. 1952-21/250—1.
- [27] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyvei, 1951-21/100—24, 25, 26. MDP Csongrád megyei Bizottsága Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1951-21/166, 569, 564.
- [28] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1951-21/8—209/2, 21/173—209/2, 21/100—29. Állami Mezőgazdasági Gépállomás és az MDP Csongrád megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztálya jelentései, 1951-21/167—759, 21/76—549, 21/80—1647.
- [29] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyvei, 1951-21/101—43.
- [30] Uo. Földművelésügyi Minisztérium instrukciója, 1952-21/244—238.
- [31] Uo. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jelentése, 1952-21/244—238.
- [32] Uo. Csongrád megyei Pártbizottság jegyzőkönyve, 1952-21/242—857.
- [33] Uo. Csongrád megyei Pártbizottság jelentése a Központi Vezetőséghez, 1952-21/248—8.
- [34] Uo. MDP Csongrád megyei Bizottsága jegyzőkönyve, 1952-21/242—857. MDP Csongrád megyei Bizottsága jelentései a Központi Vezetőséghez, 1952-21/248—8, 21/242—8, 1332, 1376, 1438. Csongrád megyei Tanács Mezőgazdasági Osztálya jelentései, 1952-21/250—7.
- [35] Uo.
- [36] Uo. Csongrád megyei Pártbizottság jelentése, 1952-21/242—1641.
- [37] Uo. Csongrád megyei Tanács Tervosztálya jelentései, 1953-21/268—42.

КООПЕРАТИВНАЯ ПОЛИТИКА ВЕНГЕРСКОЙ ПАРТИИ ТРУДЯЩИХСЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ ОБЛАСТИ ЧОНГРАД

III. Формиз

Работа занимается формированием кооперативной политики ВПТ в сельском хозяйстве.

Автор, исследуя развитие кооперативного движения в области Чонград, рассматривает создание единого движения потребительских кооперативов и формирование арендно-кооперативного движения. До II. съезда ВПТ развитие кооперативного движения характеризуется организацией кооперативов III типа, которые сначала образовались из арендаторских кооперативов. После II. съезда в кооперативном движении характерно образование кооперативов более низкого уровня, I—II. типа.

В рассмотренном периоде сельскохозяйственная кооперативная политика партии, по определению работы, не изменилась, только в употреблении методов находили расхождение.

POLITIK DER PARTEI DER UNGARISCHEN WERKTÄTIGEN IN VERBINDUNG MIT DEN AGRARGENOSSENSCHAFTEN IM KOMITAT CSONGRÁD (1948—1953)

von S. Fórizs

Die Abhandlung befasst sich mit Herausbildung der Politik der PdUW in Verbindung mit den Agrargenossenschaften.

Die Entwicklung der Gennossenschaftsbewegung im Komitat Csongrád untersuchend behandelt der Autor das Zustandebringen der bauerngenossenschaftlichen Bewegung und die Entfaltung der pächtergenossenschaftlichen Bewegung. Nach Feststellung der Abhandlung ist für die Entwicklung der genossenschaftlichen Bewegung bis zum II. kongress der PdUW die Organisierung der Produktionsgenossenschaften III. Typs charakteristisch, die sich am Anfang aus den Pächtergenossenschaften gebildet haben. Nach dem II. Kongress der PdUW ist in der genossenschaftlichen Bewegung die Entstehung der Produktionsgenossenschaften niedrigeren I—II. Typs charakteristisch geworden. In der erforschten Epoche blieb die Politik der Partei in Verbindung mit den Agrargenossenschaften nach Feststellung der Abhandlung unverändert, nur bei Verwendung der Methoden findet man Abweichungen.